

SCEPTAR IZ NEZAKCIJA

UDK 903.05 (497.5 Nezakcij) "6383"
Primljeno/Received: 1999. 10. 5.
Prihvaćeno/Accepted: 1999. 11. 12.

Kristina Mihović
Hr-52100 Pula
Arheološki muzej Istre
Carrarina ul. 3

Među brojnim priložima grobnice 12/I u Nezakciju, nalazi se brončani szeptar/ključ, koji je bio prilog ukopu važnoj ženskoj osobi. Proizveden je u Montagnana-Borgo S. Zeno, u 8. st.pr.Kr., prema vilanovskom ukusu, za razliku od sličnih ključeva halštatskog tipa, kakvi se pojavljuju već krajem 8. st.pr.Kr., ali ostaju u uporabi puno duže.

Ključne riječi: Nezakcij, szeptar, ključ, kalup.

U bogatoj željeznodobnoj nekropoli Nezakcija neobični predmeti, koje tumačimo kao znakove moći ili prestiža, nisu rijetkost (na primjer brončane lepeze, figuralno ukrašene situle, importirana keramika). U grobnici 12, zone I, koja je istražena 1901. godine, bio je priložen, pored ostalog, i predmet kojeg želim prikazati ovom prigodom.

Brončani, kratki tuljac s parom proboja uz bazu, ukrašen je snopovima poprečno graviranih linija, lagano je sužen u gornjem dijelu i zaključen kompozicijom stiliziranog para ptičjih protoma, međusobno povezanih konjićem. Na sve to bile su još zataknete brončane karičice, danas sačuvane samo u nekoliko ulomaka.

Predmet je visok 9,6 cm, i nosi inv. br. 10312.

Puschi, koji je prvi objavio nalaz, nazvao ga je komandnom palicom - "bastone di comando" (T. 1: 1), i usporedio ga s po njemu sličnim predmetom iz groba 22, vjerojatno je mislio na 122 iz Este, Villa Benvenuti (T. 2: 1) (Puschi 1905: 123, 151, br. 94, Fig. 104). Na njegovom je crtežu predmet još neočišćen, sa ptičjim glavama spojenima zatiljkom. Danas je izgled sceptra nešto drugačiji (sl. 1; T. 1: 2) (Mladin 1980: 178, 192, sl. 3: 13) i može se bez dvoumljenja usporediti sa sasvim istim predmetom iz Bologne - S. Vitale, grob 777, kako ga prikazuje Müller Karpe, i kako je to već učinio Batović (Müller Karpe 1959: 83, T. 66:

A7; Batović 1976: 88 s., Fig. 5: 2). Grob iz Bologne - S. Vitale 777 (T. 1: A) predstavlja ženski ukop, datiran u stupanj Bologna II, odnosno 8 st. pr. Kr. U tom je razdoblju u nekropolama Bologne vrlo čest plastični ukrasni motiv ptičjih protoma i konjića na raznim predmetima (psalije, ručke brončanih posuda, zaključci na ručkama britvi, privjesci) (Müller Karpe 1959: 83 ss., Abb. 57: 12, 24, 31; Kilian 1970: 74 ss., Abb. 5; Tab. tipova mlađe faze ranog željeznog doba II - br.27).

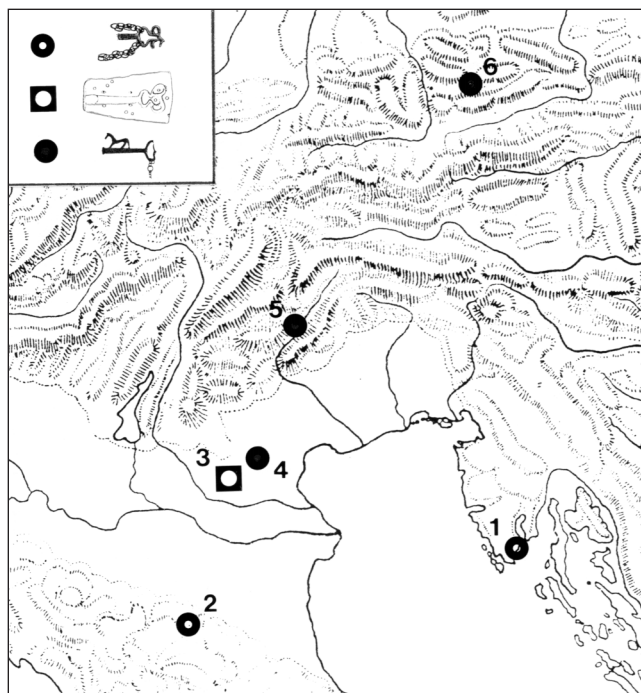
Nezakcijski je szeptar najčešće uspoređivan i datiran, kako je to već Puschi bio predložio, s predmetom iz Este - Villa Benvenuti, grob 122, u drugu polovicu i kraj 7. st. pr. Kr. (Frey 1969: 16, Abb. 4: 13; Chieco Bianchi 1984: 708; Mihović 1995: 288, T. 18: 3). Predmet iz estenskog groba ima također oblik kratkog tuljca sa zaključkom u obliku stiliziranih ptičjih protoma, ali se dodiruju kljunom, a na samom tuljcu je uzdužno postavljena plastična figurica konja. I tu se radi o ženskom ukopu izrazito visokog ranga, s priloženim zlatnim i jantarnim nakitom. Tumačenje predmeta iz Este, koji je inače već bio opisan kao predmet "u obliku ključa", riješeno je nalazom cijelog brončanog ključa halštatskog tipa, sa sasvim istom ručkom (T. 2: 2) (Bonomi Ruta Serafini 1994: 11 ss.) na području Val Belluna. Jedna fragmentirana cjevasta ručka s konjićem, bila je priložena također

Sl. 1 Nezakcij. Brončani sceptar iz grobnice 12/I.

u ženskom grobu 329 u Hallstattu. Za ove modele ručki, već je ranije uočena stilaska sličnost s ukrasima na minijaturnim sjekirama, priloženim u muškim grobovima Hallstatta, kao oznake ranga gospodara, a datirane su u Ha C 1 - C 2 (Guidi 1983: 23 s., 56 ss., T. 1: 3; Bonomi Ruta Serafini 1994: 11; Barth 1970: 52, T. 18 - 19). Tip ključa sličan nalazu iz Val Belluna, ali s jednostavnijim zaključkom (podsjeća na ražanj), pojavljuje se već krajem 8. st. pr. Kr., u Este - S. Stefano, grob 236 (T. 2: 3) (Müller Karpe 1959: 89 s., Abb. 58: 18; T. 100: 2). Moguće je da se ovaj tip ključa pojavljuje već u tako ranoj fazi, ali isto tako da se bogatiji model mogao čuvati ili nasljeđivati kroz nekoliko generacija (Este - Villa Benvenuti, grob 122).

Nezakcijski i bolonjski sceptar ili možda ručka ključa s istim značenjem, predstavljaju ipak poseban oblik i ukazuju na zajedničko porijeklo. Za takvo tumačenje posebno je značajan nalaz dvostranog kalupa od vapnenca, u Montagnana - Borgo S. Zeno (T. 1: 3) (Bianchin Citton 1998 a: 280, 289 ss., Fig. 162; 163: 3 a, b). Služio je za lijevanje brončanih predmeta. Na jednoj strani kalupa nalazi se izdubljen oblik kojeg tumače kao ručku sa zaključkom na proboj, i dio žrtvene lopatice, predmet vezan za rituale oko

Sl. 2 Nalazišta sceptra/ključa i kalupa: 1 - Nezakcij (Puschi 1905: Fig. 104); 2 - Bologna (Müller Karpe 1959: T. 66: A/7); 3 - Montagnana - Borgo S. Zeno (Bianchin Citton 1998: Fig. 163: 3); 4 - Este - Villa Benvenuti (Frey 1969: Abb. 4: 13); 5 - Val Belluna (Bonomi & Ruta Serafini 1994: 12); 6 - Hallstatt (Kromer 1959: T. 55: 15).

kućnog ognjišta. Predložena je datacija u 8. st. pr. Kr. Matricu na kojoj je izdubljen samo obris ručke, a ne cijela lopatica, tumače kao ulomak veće matrice, koja je sekundarno, nakon loma, prilagođena za lijevanje manjih predmeta, kao što je vrh strelice. Posebno je zanimljiva primjedba da iz Montagnane nisu poznati nalazi takvih objekata, a i strelice su vrlo rijetke. Nakon višegodišnjeg istraživanja, Montagnana - Borgo S. Zeno, pokazala se kao najznačajnije obrtničko središte na području Montagnane i Padovanske nizine s kontinuitetom intenzivnog života od 11. do 8. st. pr. Kr. Značajni su kontakti tog naselja najprije s drugim protovilanovskim centrima duž rijeke Po, s Etrurijom, ali i s Egejom, a kasnije i vilanovskim svijetom. Kontakti su dokazani brojnim uvozima, a nalazom kalupa, očito i izvozima u šira područja protohistorijskog svijeta, u Bolognu na jednoj strani i preko Jadrana, u Nezakcij, na drugoj (sl. 2) (Bianchin Citton 1998 b: 432 ss.).

Ključ kroz protohistorijsko razdoblje nije bio samo običan uporabni predmet. Više je puta prikazivan na tzv. pločama iz Montebelluna. Na okruglim pločama tankog brončanog lima, situlskim stilom - iskucavanjem i graviranjem, prikazani su ženski likovi, okruženi životinjama i biljkama i s ključem u ruci. Ženski lik s ključem u ruci povezuje se s božicom *Reitijom*, gospodaricom života, odnosno venetskom interpretacijom paleomediteranske božice *potnia theron* (Fogolari 1975: 184, 69). Vjerojatno je i kod Histra imala svoju interpretaciju, ali nam je njeno ime ostalo nepoznato

Sl. 3 Musile di Piave. Mj. 1:3 (prema Croce Da Villa 1996: Fig. 6:6).

(Degrassi 1970: 616 ss). Na jednoj takvoj ploči, pronađenoj u bunaru u Musile di Piave, prikazan je ženski lik kako u ispruženoj ruci drži ključ ili pupoljak (sl. 3), predmet prikazan vrlo slično sceptru/ključu iz Nezakcija ili Bologne. Ploča je datirana na kraj 4. i u 3. st. pr. Kr. (Croce Da Villa 1996: 85 ss., Fig. 6: 6). Sceptar/ključ bio je vlasništvo gospodarice kuće (Bonomi & Ruta Serafini 1994: 13), koja je simbolima uspoređena s božicom - gospodaricom života - životinja i biljaka, sa spomenutom *potnia theron*, gospodaricom koja nosi ključeve svemira (Croce Da Villa 1996: 88).

U Nezakciju, analogno drugim ovdje prikazanim nalazima, sceptar je pripadao svakako ženskoj osobi, pokopanoj u bogatoj porodičnoj grobnici, u kojoj se nalazilo preko 100 različitih predmeta (Puschi 1905: 140-151; Mihovilić 1995: 1-20). Izrađen je u radionici Montagnane - Borgo S. Zeno, tijekom 8. st. pr. Kr. prema vilanovskom ukusu, za razliku od halšatskog tipa sceptra/ključa, koji se pojavljuje krajem 8. st. pr. Kr., ali se razvija i dalje, kroz mlađa razdoblja.

POPIS KRATICA

AMSI	- Atti e memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria	PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa
JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz	QdAV	- Quaderni di Archeologia del Veneto
		RGF	- Römisch-Germanische Forschungen

POPIS LITERATURE

Barth 1970	F. E. Barth, Salzbergwerk und Gräberfeld von Hallstatt, Krieger und Salzherren, Mainz, 41-52.
Batović 1976	Š. Batović, Le relazioni culturali tra le sponde adriatiche nell'età del ferro, Jadranska obala u protohistoriji, Zagreb, 11-93.
Bianchin Citton 1998 a	E. Bianchin Citton, La documentazione archeologica dell'abitato di Montagnana - Borgo S. Zeno, I bronzi, ..."presso l'Adige ridente"..., Padova, 280-294.
Bianchin Citton 1998 b	E. Bianchin Citton, Montagnana tra XIII e VIII sec. a. C: un primo bilancio delle ricerche, ..."presso l'Adige ridente"..., Padova, 429-433.
Bonomi & Ruta Serafini 1994	S. Bonomi & A. Ruta Serafini, Una "chiave di Penelope" dal territorio bellunese, QdAV X, Padova, 11-13.
Chieco Bianchi 1984	A. M. Chieco Bianchi, Este, Il Veneto nell'antichità II, Verona, 693-724.
Croce Da Villa 1996	P. Croce Da Villa, Musile di Piave, La protostoria tra Sile e Tagliamento, Cataloghi 2, Padova, 81-96.
Degrassi 1970	A. Degrassi, Culti dell'Istria preromana e romana, Adriatica praehistorica et antiqua, Zagreb, 615-632.
Fogolari 1975	G. Fogolari, La protostoria delle Venezia, Popoli e civiltà dell'Italia antica IV, Roma, 61-222.
Frey 1969	O. H. Frey, <i>Die Entstehung der Situlenkunst</i> , RGF 31, Berlin.

- Guidi 1983 A. Guidi, Scambi tra la cerchia hallstattiana orientale e il mondo a Sud delle Alpi nel VII secolo a. C., *Kleine Schriften aus dem Vorgesichtlichen Seminar Marburg* 13, Marburg.
- Kilian 1970 K. Kilian, Zum Beginn der Hallstattzeit in Italien und Ostalpenraum, *JRGZM* 17, Mainz, 63-83.
- Kromer 1959 K. Kromer, *Das Gräberfeld von Hallstatt*, Firenze.
- Mihovilić 1995 K. Mihovilić, Reichtum durch Handel in der Hallstattzeit Istriens, *PAS* 11, München - Berlin, 283-329.
- Mladin 1980 J. Mladin, Sitna prapovijesna plastika u Arheološkom muzeju Istre u Puli, *Diadora* 9, Zadar, 165-195.
- Müller Karpe 1959 H. Müller Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, RGF 22, Berlin.
- Puschi 1905 A. Puschi, La necropoli preromana di Nesazio, Vol. unico, *AMSI* 22, Parenzo, 3-202.

SUMMARY

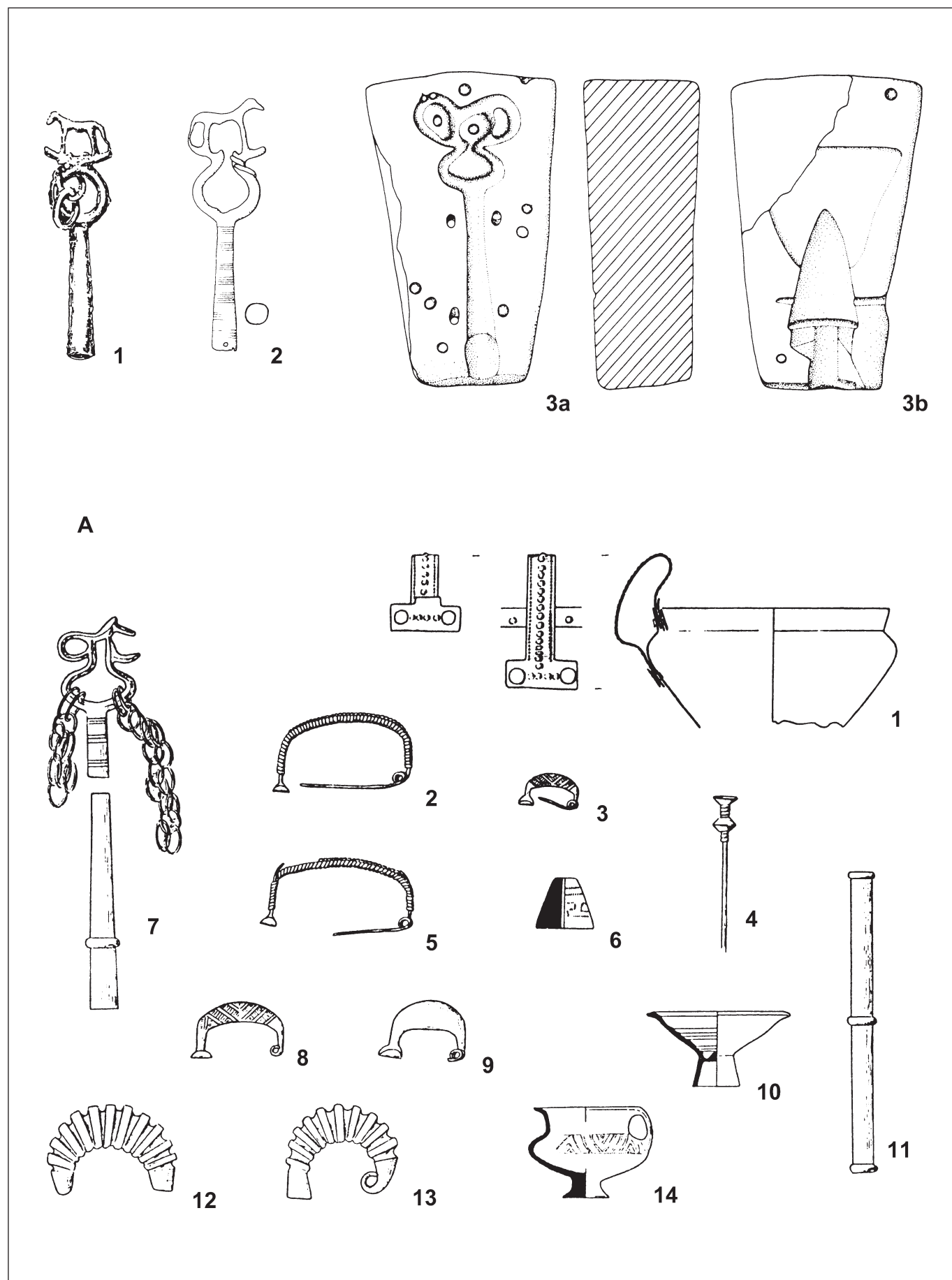
SCEPTRE FROM NESACTIUM

Key words: Nesactium, sceptre, key, mould.

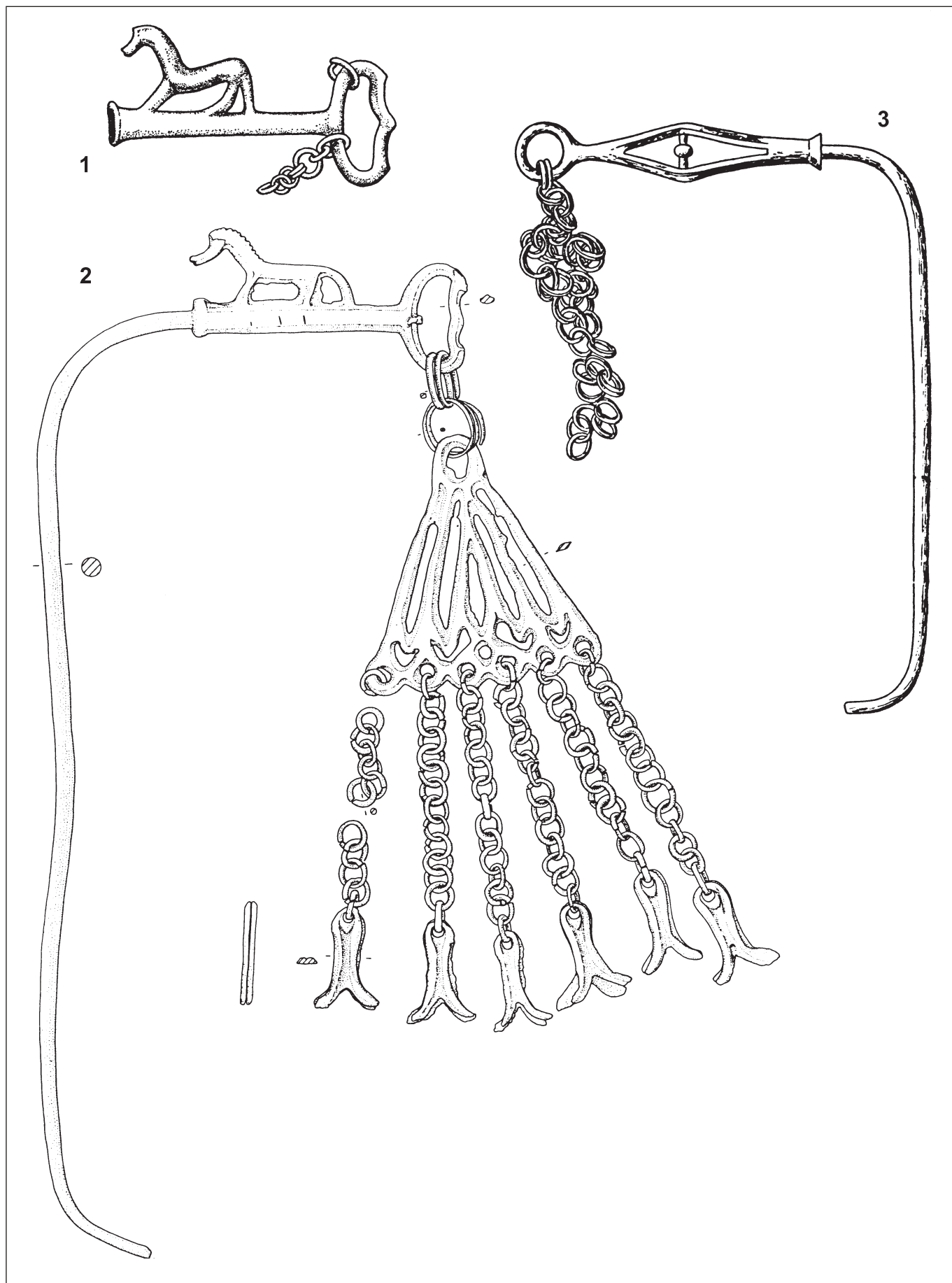
In Nesactium (Vizače) tomb 12/I, among numerous significant enclosures, there is a so called sceptre (Fig. 1; T. 1: 1, 2) (Puschi 1905: 140 ss.; Mladin 1980, 178, 192, Sl. 3: 13; Mihovilić 1995: T. 1 - 20). It has its parallel in Bologna, in the female tomb of S. Vitale 777, dating from the 8th century B. C. (T. 1: A) (Müller Karpe 1959: 83, T. 66: A). Regardless of this fact, the artifact of Nesactium is most frequently dating from the end of the 7th century B. C., due to similar attributes on the artifact from the rich female tomb of Este - Villa Benvenuti 122 (T. 2: 1) (Puschi 1905: 123, 151; Frey 1969: 16, Abb. 4: 13; Mihovilić 1995: 288). A mould recently found in the settlement of Montagnana - Borgo S. Zeno (T. 1: 3), confirms the earlier date of make of this artifact (Bianchin Citton 1998 a: 280, 289 ss., Fig. 162; 163: 3a, b), which could have been, for its long preservation and inheritance, put into the grave much later. On the other hand, the purpose of

the artifact from Este - Villa Benvenuti, tomb 122, has been also settled with the finding of a bronze key of Hallstatt type in Val Belluna (T. 2: 2) (Bonomi & Ruta Serafini 1994: 11 ss.). For this type of key which developed in the area of Italic and Hallstatt cultures (Fig. 2), there is an artifact, enclosed again in the female tomb 329 in Hallstatt itself, where in the graves of important men miniature bronze axes were put which were made according to the same style and dated from Ha C (Guidi 1983: 23 s., 56 ss., T. 1: 3; Bonomi, Ruta Serafini 1994: 11; Barth 1970: 52, T. 18 - 19). The sceptre/key in female graves represents the importance of the deceased woman who was, with the attributes shown on the artifact, compared with paleo-Mediterranean *potnia theon*, mistress bearing the keys of the Universe, that is with Venetian interpretation of the same, the goddess *Reitia* (Fig. 3), who, in the Histrian pantheon, certainly had another name (Fogolari 1975: 184, T. 69; Degrassi 1970: 616 ss., Croce Da Villa 1996: 85 ss., Fig. 6: 6).

Translated by Mirjana Ajhorn

Tab. 1 - 1, 2: Nezakcij, iz groba 12/I; 3: Montagnana-Borgo S. Zeno; A/1-14: Bologna-Vitale, grob 777. 3: vapnenac; A/6, 10, 14: keramika; ostalo sve bronca. Mj. 1 - 3 = 1 : 2; A/10, 14 = 1 : 5; ostalo 2: 5.

Tab. 2 - 1: Este - Villa Benvenuti, iz groba 122; 2: Val Belluna; 3: Este - S. Stefano, iz groba 236. Sve bronca.
Mj. 1, 2 = 1 : 2; 3 = 2 : 5.